

OBITUN

Journal of The Humanities

ISSN 182-34714-0-9

Vol 9 November 2018

Obitun: Journal of the Humanities

Published by

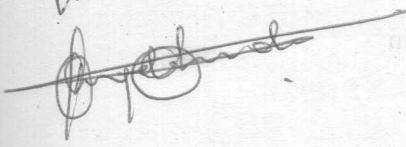
Faculty of Arts

Ekiti State University

P.M.B. 5363 Ado-Ekiti, Ekiti State, Nigeria

Vol. 9 November, 2018

ISSN 182-34714-0-9

Okewande Oluwale Temu Oye
Dept. of Arts & Soc. Sci.
University of Ekiti

- 11. A CRITIQUE OF BOTH OKRI'S *THE FAMISHED ROAD* AND SELECT EXAMPLES OF THE GERMAN TRANSLATION BY WITMANN** 94 - 111
Emeka C. IFESIEH
- 12. THE LEXICAL-SEMANTIC ANALYSIS OF PERSONAL NAMES IN ENUANI IGBO CULTURE AREA** 112 - 128
Patience Obiageri SOLOMON-ETEFIA and John Odo Onu
- 13. CONTEXTS AND STRATEGIES IN THE EXPRESSIONS OF FAMILY VALUES IN SELECTED NOLLYWOOD MOVIES** 129 - 139
Ezekiel Opeyemi, OLAJIMBITI
- 14. CURBING CORRUPTION IN NIGERIA: THE REFORMATORY ROLE OF CHRISTIANITY** 140 - 147
Fr. FAYOMI Matthew Olapeju
- 15. DISCURSIVE CONSTRUCTION OF NIGERIA'S ECONOMIC CRISIS IN THE MEDIA TEXTS OF STATE ACTORS (2016-2017)** 148 - 165
Mohammed Ayodeji ADEMILOKUN
- 16. POETRY AND THE BURDEN OF SOCIAL CHANGE: THE LEGISLATIVE POEMS OF KOLA EKE** 166 - 173
Clement Eloghosa ODIA
- 17. COMBATING THE MENACE OF EXAMINATION MALPRACTICE FOR SUSTAINABLE EDUCATIONAL DEVELOPMENT IN CONTEMPORARY NIGERIAN: THE SCALE OF ISLAM** 174 - 185
Kamal-deen Olawale SULAIMAN (Ph.D) and Abdul-Fattah Gbenga OLORUNKEMI
- 18. ÀMÚLÒ ÈRÒ ÀTÌ SÍSÉÉGBÀ BÍ ÌLÀNÀ ÌṢOWÓLÒ-ÈDÈ INÚ AFỌ IFÁ ÀTÌ QFỌ: ÌWÉ BASORUN GÁÀ TÍ FÁLÉTÌ KỌ BÍ ÀPÈÈRÈ** 186 - 196
Olúwolé Tẹwógboyè ÒKÉWÁNDÉ, Ph.D.
- 19. IPA ÒFIN ÌYÍDÀ NÍNÚ ORÚKỌ YORÚBÁ: ÀLÀYÉ NÍ ÌLÀNÀ TÍÒRÌ ONÍPELE QMÓLÉWU, Qlátúbòsún Christopher** 197 - 209
- 20. L'ENFANCE ANTILLAISE OU LA RIVIERE D'ESPOIR** 210 - 215
OSAWARU AIGBEOVBIOSA TERRY
- 21. SAVE THE ENVIRONMENT: THREE MODERN NIGERIAN POETS** 216 - 225
*Kola EKE and **Edafe MUKORO
- 22. A CRITICAL INVESTIGATION OF GENDER BIASES IN THE SPEECHES OF CONTEMPORARY NIGERIAN LEADERS** 226 - 233
RICHARD, Brilliant

ÀMÚLÒ ÈRÒ ÀTI SÍŠÉÉGBÀ BÍ ILÀNÀ IŞOWÓLÒ-ÈDÈ INÚ AFÒ IFÁ ÀTI OFÒ: IWÉ BAŞORUN GÁÀ TÍ FÁLÉTI KỌ BÍ ÀPÈRÈ

Olúwolé Tẹwógboyè ÒKÉWÁNDÉ, Ph.D.

Èka-ẹkọ Ìmọ̀ Èdà-èdè àti Àwọn Èdè Ilẹ̀ Nàìjíríà, Yúnifásitì Ilorin, Ilorin.

oluwoletewogboye@yahoo.com, 0803-476-9271

Àşamọ̀

Àmúlò oríṣiríṣii àwọn ilàṅà iṣowólò-èdè pè fún ikẹsẹ́jári, ipegedé àti ijágaara àmújádé itumọ̀ àti lónà kan tàbí òmíràn. Şaájú àkókò yìi, kò tí í sí iṣẹ́ iwádii kan gúnmo lóri àtẹ̀ tó Şàgbéyèwò ipa tó “èrò” àti “síšéégbà” lè kó bí ilàṅà iṣowólò-èdè nínú ikẹsẹ́jári afò; nípa bẹ̀, kò fún wa ní ànfàni lónà mọ̀ ipa pàtàkì tí àmúlò ilàṅà iṣowólò-èdè yìi (èrò àti síšéégbà) lè fún wa láti lè Şàpẹ̀júwe àwọn isẹ́ afò Yorùbá kan sí òmíràn. Àláfó yìi niṣẹ́ iwádii yìi yóò dí. Iṣẹ́ yìi şàmúlò èdè fáyèwò láti ara isẹ́ àwọn àşàyàn oríṣii afò, ní pàtàkì, iwé eré onítàn *Başorun Gáà* tí Adébáyò Fáléti kọ. Yíyàn afò yìi ní şe pẹ̀lú afò ajẹmọ̀ gbengbà tàbí aláşogbà tó şe àmúlò ilàṅà “èrò” àti “síšéégbà” bí ilàṅà iṣowólò-èdè. Èyí rí bẹ̀ nitorí àmúlò ilàṅà “èrò” àti “síšéégbà” jẹ́ èyí tó ní şe pẹ̀lú ihà ikọ́sira láàárín àmúlò àti agbafò/agbafò. Itúpàlẹ̀ àkójo-èdè-fáyèwò inú iṣẹ́ yìi fídí rẹ̀ múlẹ̀ pé, ipa tí àmúlò ìmọ̀ “èrò” àti “síšéégbà” lè kó fún imèdè, ikẹsẹ́jári-ilò-èdè, àgbóyè-afò àti itumọ̀-afò kò şe é fojú tìn-in-rin ràn. Èyí ní pé, láisi ipegedé èrò aşafò, afò kò ní síšéégbà tí ètè aşafò yóò sì forí şánpon.

Kókó-ọrọ̀: iṣowólò-èdè, èrò, síšéégbà, afò, aşafò.

Ìfáàrà

Kèrémí kọ̀ ní àwọn ohun tó rò mọ̀ àgbóyè àti imúşẹ́ nínú ifèrò-ránşẹ́ láàárín aşafò àti ẹ̀ni tí a şafò tàbí dari afò sí lówùjo Yorùbá. Okunfa èyí kò sé lóri ọ̀kan-ò-jọkan imọ̀ àbùdà-ajẹmèdè, imọ̀ àbùdà-ajẹmólitirẹ́şò tàbí işẹ̀lẹ̀ àti iṣowólò-èdè tí èdè Yorùbá kó wonú. Nínú ilàṅà ibánisọ̀rọ̀, lónà kiini, èrò aşafò jẹ́ ọ̀kan lára àmúyẹ̀ tó rò mọ̀ ikẹsẹ́jári afò. Lónà keji, işòdiwòn ipegedé ètè işafò máa n ní şe pẹ̀lú ihà tí agbafò kọ̀ sí afò tí a fí ránşẹ́ sódò rẹ̀. Èyí ní şe pẹ̀lú işéégbà tàbí àişéégbà afò. Lóri ilàṅà iṣowólò-èdè méjì yìi ní iṣẹ́ iwádii yìi yóò fí şàtẹ̀gùn işàpẹ̀júwe pẹ̀lú afò iwé *Başorun Gáà* tí Adébáyò Fáléti kọ.

Ọ̀nà méjì ní àwọn àbùdà àmúyẹ̀ èrò àti síšéégbà lè gbà wáyé nínú afò pẹ̀lú ilò èdè ibánisọ̀rọ̀ àti àmúyẹ̀ ihùwasí aşafò. Bí àpẹ̀rẹ̀, ilàṅà işosin pè fún titẹ̀lẹ̀ àwọn ilàṅà kan kí işosin tó lè şetẹ̀wógbà. Kí í şe nínú ilàṅà işosin nikan ní a tí lè rí irúfẹ́ afò báyii, şùgbón, nínú gbogbo afò ajẹmólàṅà. Èyí lè jẹ́ afò ajẹmólàṅà nípa işẹ́ tàbí ajẹmáşà àwùjo nígbà miiran. Bí àpẹ̀rẹ̀, işofò afò onílàṅà ajẹmówe le şáfihàn ipàalà láàárín èrò àti síšéégbà. Lónà àkókọ̀, àmúlò

ilàṅà işofò ọ̀we ní pé, ọ̀mọ̀dẹ́ tí ó bá pọ̀wé lówùjo tí àgbà tàbí àwọn àgbàlagbà bá wá gbọ̀dọ̀ júbá pé, “tó-tó, ó şe bí ọ̀we.” Èyí tùmọ̀ pé, bó tí wù kí ọ̀mọ̀dẹ́ mọ̀we tó, àmúlò (papa ọ̀we) lówùjo jẹ́ ẹ̀kọ̀ pàtàkì tó tayo imọ̀ èdè (ọ̀we). Èyí ní í şe pẹ̀lú imọ̀ ihà ikọ́sira àwùjo èrò aşafò pẹ̀lú ọ̀we tó pa. Imọ̀ nípa èrò àti síšéégbà ní iṣowólò-èdè pè fún.

Lónà keji, ilàṅà işofò afò ajẹmówe ní ilàṅà àmúlò ajẹmáwùjo, kí afò tó jẹ́ itẹ̀wọ̀gá. Bí àpẹ̀rẹ̀, işide işofò ajẹmówe gbọ̀dọ̀ tẹ̀lẹ̀ ilàṅà işẹ̀mbáyé láti şide işofò afò ọ̀we pé- àwọn baba wa ní...; àwọn Yorùbá ní...; gégé bí ọ̀we àwọn àgbà tàbí Yorùbá ní... ldi tí èyí fí rí bẹ̀ ní pé afò ajẹmówe jẹ́ ọ̀rọ̀, ogún àti dúkià àwọn Yorùbá lápapọ̀. Ogún iran, ogún ibilẹ̀ ayẹ̀rẹ̀ léyii tí ọ̀nà-igbé-ayé, èrò, iwòye báyeşeri, imọ̀ ijinlẹ̀ èrò àti igbàgbọ̀ iran Yorùbá sinmi lè ní ilàṅà işofò rẹ̀ gbọ̀dọ̀ júbá àwọn tó şàgbékalẹ̀ wón sì ní omi ogbón, imọ̀, ọ̀rọ̀, ọ̀un ọ̀rọ̀-èdè àti àgbékalẹ̀ işofò iṣowólò-èdè afò ajẹmówe bẹ̀. Yíyẹ̀bà, yíyipadà, yíyipo tàbí yíyísódi işofò isọ̀rí irú àwọn afò báwonyí ní àwùjo korò ní sí. Ohun tí yóò sì jẹ́ àbáyọ̀rì tàbí àyọ̀rísí irú bẹ̀ ní pé, yóò kùnà ní síšéégbà. Bí ó bá tẹ̀lẹ̀ inú afò ajẹmólàṅà ofò ní àmójúfò, itàpási

irúfin ilàna àmúlò iṣofò afò ajemólàna àwùjò yíí ti wáyé, ó ʃé é ʃe, kí irú àmújádé èrò iṣofò jẹ òfúùtù-fẹ̀tẹ̀; bẹ̀ẹ̀, ó sì ʃe é ʃe, kí irú aṣafò bẹ̀ẹ̀ jẹ iyán rẹ níṣu pẹ̀lú ijìyà tò tò látòdò àwọn agbára ẹ̀mí-àìrì (bí yòò ti hàn nínú iṣẹ̀ iwádíí yìí) àti òkú-òrun tí a darí irú afò bẹ̀ẹ̀ sí (bí iṣẹ̀ iwádíí yìí yòò ti ʃe àpẹ̀rẹ̀ rẹ̀). Lónà m̀ìràn, ní ibẹ̀rẹ̀ pẹ̀pẹ̀, ĺawùjò Yorùbá, kò tònà fún ọ̀mọ̀dé láti pe agbà pẹ̀lú oríkì àbìsọ (Àkànmú, Àjàgbé, Àrìnpé, Àbẹ̀mú àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lẹ̀), àyàfi lóde-òní tí isọrí oríkì bẹ̀ẹ̀ tí di orúkọ idílẹ̀ (Surname). Ládélé T., Mustapha Oyèbámijí, Awórindé, I., Oyèrindé Oyèdẹ̀mí and Oládàpò Olátúnbòsún (1986, o. i. 163) ní “Ọ̀mọ̀dé kì í fí oríkì agbàlagbà kì í, àfi tí agbàlagbà bẹ̀ẹ̀ bá ti kú, tí a s n wúre l’ojú oórí rẹ̀ tàbí bí ó bá wà ní ọ̀nà jìjìn tí a n sọ̀rọ̀ dárúkọ̀ rẹ̀, a le fí oríkì rẹ̀ kì í gégé bí àmì ifẹ̀.” Àkíyèsì àmúlò èdè àwùjò yìí ní iṣẹ̀ àjùmòṣe Ekkeh àti Wolff (2000, o. i. 302-3) ʃàfihàn pé:

culture may recognize, creates and permits the identification of social stratification. Younger members of society address elder members in particular ways and vice versa, ... Social variation of speech is observed, for instance, as in whether one should speak or rather be silent, who to speak to and who never to speak to directly, the choice and avoidance of certain terms of address, the choice and avoidance of certain vocabulary items...

àṣà àwùjò lẹ̀ ʃàkíyèsì, ʃẹ̀dà àti ifààyègbà ààtò ajemáwùjò kan. Ọ̀mọ̀dé àwùjò lẹ̀ ní ilàna kan pátó tí a fí n bá agbà sọ̀rọ̀ lónà kan tàbí nídàkejì... Èdà ọ̀rọ̀-ẹ̀nu ajemáwùjò máa n jẹ kíkíyèsì, bí àpẹ̀rẹ̀, bí ó bá yẹ fún èniyàn láti sọ̀rọ̀ tàbí dákẹ̀, tani ó yẹ láti bá sọ̀rọ̀ tàbí láti máṣe bá sọ̀rọ̀ lónà taàrà, yíyàn àti yíyàgò fún àwọn ilàna iṣafò kan, yíyàn àti yíyàgò fún àwọn wúnrèn ọ̀rọ̀-èdè kan...

Èrò àwọn onímọ̀ yìí ʃàfihàn pé, àmúlò èdè àti ilàna iṣafò ʃo típẹ̀típè mọ̀ èrò àwùjò kí irú afò bẹ̀ẹ̀ tò jẹ ʃíṣeégbà. Bí àpẹ̀rẹ̀, ilò “hèèpà” tàbí “eríwo- yà!” jẹ èdè awo ajemèsin ibílẹ̀. Èrò yìí ní Ekkeh àti Wolff (2000, o. i. 306) ʃàlàyé síwájú pé:

We find in Africa examples of ‘sacred’ language for social special religious activities and of ‘secret’ language not allowed and often incomprehensible to non-members of a particular group of people who adhere to special cults of worship or belong to secret societies, who tend to insist on keeping out the non-initiated.

Nílẹ̀ Àfrikà, a rí àwọn èdè “awo” tí wọn n jẹ àmúlò èdè ajemèsin àwùjò àti èdè “àṣírí” tí kò jẹ gbígba, tò sì jẹ èdè tò n sá àwọn ọ̀gbẹ̀rì irú ẹgbẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lójà, nípàsẹ̀ àti jẹ kí àwọn tí kò mawo jẹ ọ̀pẹ̀.

Àwọn àlàyé pẹ̀lú àpẹ̀rẹ̀ wònyí ʃàfihàn rẹ̀ kedere pé, ọ̀tò ní èdè, ọ̀tò sì ní ilò àti àmúlò rẹ̀, pàápàá ĺawùjò Yorùbá. Èniyàn le mọ̀rọ̀ tàbí mèdè, ʃùgbọ̀n, kó mọ̀ mọ̀rọ̀ ọ̀ gbé kalẹ̀ (mọ̀rọ̀ ọ̀ sọ) tàbí kí ẹ̀nu rẹ̀ má tò tàbí gba irú ọ̀rọ̀ bẹ̀ẹ̀ ĺawùjò. Níwọn igbà tò sì ti jẹ pé, aṣafò kò ʃafò fúnra rẹ̀, bí kò ʃe pé ẹ̀nikan, àjọ èniyàn tàbí ohun kan ló darí afò rẹ̀ sí. Ẹ̀ni tò bá fẹ̀ láti jẹ isin ni, dandan ni kó mọ̀ ikú ojú rẹ̀ é yàn. Ẹ̀ni tí yòò bá ʃafò tí yòò jẹ tàbí ʃeégbà gbọ̀dò mọ̀ àpadé-àludé tò rò mọ̀ àmúṣe àti ipegedé irú afò bẹ̀ẹ̀. Lára àwòmọ̀ ipegedé, ijáfáfá àti imèdè aṣafò Yorùbá ní iṣàmúlò èrò àti síṣeégbà afò. Iṣàpẹ̀júwe àmúlò èrò àti síṣeégbà yìí ní iṣẹ̀ iwádíí yìí dojúko.

Àtubòtán I ẹ̀ Iwádíí yìí

Pàtáki àtubòtán iṣẹ̀ iwádíí yìí ní lati ʃàfihàn iṣàpẹ̀júwe ipa tí ilàna èrò àti síṣeégbà bí ilàna iṣowólò-èdè lẹ̀ kó fún ikẹ̀sejári, agbóyẹ̀-afò àti àmúṣe afò àṣàyàn afò kan bí àkójọ èdè fáyẹ̀wò. Níwọn igbà tò jẹ pé, lááríjà ilàna iṣowólò-èdè ní iṣàpẹ̀júwe, kò sí àní-àní pé, iṣàfihàn iṣàpẹ̀júwe èrò àti síṣeégbà bí ilàna

Iṣẹ Àwọn Onímọ Lórí Ìlànà Ìṣowòlò-èdè

Ilàna yìi ni iṣẹ Àjàyí (1997 àti 2012) ḡbẹ̀ yẹwò. Nínú àwọn iṣẹ̀ yìi ló ti fídí rẹ̀ múlẹ̀ pé, ihun ajẹmọ́tumọ̀ ọfọ̀ àwíṣẹ̀, máyẹ̀ tàbí bíitírí maa ń ní atọkani àti kù, nínú ihun ijẹyọ won.

A ti ri i pé ihun afò ajemofò
máa n kún fún *ni* àti *kii*... A
dábáá pé àṣọpọ̀ yìi nìi ṣe pẹ̀lú
agbára ài-sí-kòbẹgbemu tí ilò
ni- àti *kii*- ní nínú afò ti wọn bá
ti je yọ...

Siwájú sí i. diẹ lára ọkọọkan àwọn ilàna wònyí ló ti jẹ mímúlò nínú afẹ̀. Lára irú i ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ ni Ọ̀kẹwándẹ̀ (2014a), tó Ẹ̀múlò ìtayo gégẹ̀ bi ilàna ị̀ṣowọ̀lò-èdè. Àwọn àbùdà ị̀ṣowọ̀lò-èdè tó fi Ẹ̀gbéyẹ̀wò iwé *Orin Ọ̀dẹ̀ Fún Àṣẹ̀yẹ̀* ti Adéboýẹ̀ Babalọ́lá kọ̀ ní 1973 ni: ìtayo ị̀ṣẹ̀lẹ̀ àti ìtayoọ̀nà-èdè. Ọ̀kẹwándẹ̀ Ẹ̀afihàn nínú ị̀ṣẹ̀ náà pé ị̀ṣẹ̀lẹ̀ tó gba ìtayo nínú iwé náà ni ị̀ṣẹ̀lẹ̀ ajẹmóríkì-ẹ̀ni: nígbà tí, ìtayoọ̀nà èdè sì jẹ̀ àwítúnwí. Ọ̀kẹwándẹ̀ (2014b) Ẹ̀gbéyẹ̀wò ètẹ̀ ị̀ṣewẹ̀kú nínú iwé *Orin Ọ̀dẹ̀ Fún Àṣẹ̀yẹ̀*. Àwọn àbùdà ị̀ṣowọ̀lò-èdè tó Ẹ̀gbéyẹ̀wò ni: ị̀ṣewẹ̀kú nípa ị̀dọ̀gba-ọ̀rọ̀. ị̀ṣewẹ̀kú ifirípò àti ipajẹ̀. ị̀ṣewẹ̀kú ị̀tọ̀kasi àti ị̀ṣewẹ̀kú àlòpò. Àmúlò àwọn àbùdà ị̀ṣowọ̀lò-èdè wònyí Ẹ̀afihàn ipegedé àti ị̀jáfáfá ị̀jálá àti asùnjálá. Èyí fi àwọn asùnjálá hàn bí alátínudá àti ẹ̀lẹ̀dàá: lòdì sí èrò tí a ní sí wọn telẹ̀.

Àmúlò ilàná ifúnnitumò wáyé nínú Òkèwándè (2015c) bakan nàà. Nínú *Ìṣẹ́* nàà ló ti ṣàgbéyèwò afò onítumò onidè. afò ifirógbétumòjádé ifiróṣínròòjé. afò onítumò alójúlòdí àtí afò onítumò ifòkà-aláìṣèyàtò nínú iwé *Orin Ode Fun Aṣẹye*. Ó dàbí ènì pé. àwọn ilàná máraàrún wònyí jẹ àwomò fún àwọn onímò *Ìṣowòlò*-edè ju àwọn ilàná *Ìṣowòlò*-edè yòókù lọ. Bì àpẹrẹ. ní àfikún àwọn ilàná tí Callow (1974) àtí Awóyalé (1989) gbé kalẹ̀ fún ilàná àjẹmátò; Beaugrande àtí Dressler (1981) ṣàfikún àwọn ilàná tó dàbí àmójúfò fún Callow àtí Awóyalé fún ilàná *Ìṣowòlò*-edè. Àwọn àfikún ilàná ọ̀tun wònyí ní: èrò àtí *Ṣìṣẹ́gbà*

Èrò àti Sís

Bí
 àmúlò ilàn
 jẹ pàápàá
 soṣaájú, B
 jẹ aṣagbát
 ife-òkàn
 ajemédè à
 aṣafò yòò
 gégé sì ní
 iferò-òkàn
 èrò afò j
 Dressler (

In
inte
war
util
the
hav
wh
"in
"to
aw
rec
Ar
an
an
an
wh
in
ph

intentionality and acceptability). àyè
 intentionality), níní àṣopò pẹ̀lú afọ̀ mǐràn
 intertextuality) àtí iṣẹ́-jíjẹ́ (informativity).
 nǐyàn àtí ṣàmúlò ọkàn lára ilàṅà iṣowólò-
 yìi nǐ iṣẹ́ yìi dàgbálẹ̀. kó má bàà dì pé, àdà
 rí he lóko ọdàn nǐ a tún sọ̀nù lóko igbó.
 àfààní tí àwọn ilàṅà tí a kò tii múlò nínú afọ̀
 nǐpà iṣàpẹ̀júwe afọ̀ tàbí iṣòrí afọ̀ kan yòò jẹ́
 ọ̀pádánù.

Èrò àtí **Ṣíṣeégba** bí **Ilàṅà iṣowólò-èdè**

Bí mo tí ṣàlàyé ṣaájú, ilàṅà ọtun nǐ
 múlò ilàṅà iṣowólò-èdè yìi (èrò àtí Ṣíṣeégba)
 pàápàá fún itupalẹ̀ afọ̀ Yorùbá. Bí mo tí
 ṣaájú, Beaugrande àtí Dressler (1981) nǐ wọn
 aṣagbàterù ilàṅà yìi. Èrò nǐi ṣe pẹ̀lú èròngbà
 ife-ọkàn aṣafọ̀. Àwọn àkójopọ̀ àmúyẹ̀ èròjà
 ajemédè àtí iṣẹ̀lẹ̀ ló máa n sòdiwọn èyí. Èdè nǐ
 aṣafọ̀ yòò ló láti ṣagbèkalẹ̀ ife-ọkàn rẹ̀. Bẹ̀ẹ̀
 gẹ́gẹ́ sì nǐ àwọn àbùdá ajemólàṅà aṣafọ̀ jẹ́ ilàṅà
 iferò-ọkàn ránṣẹ́ pẹ̀lú ifowówewọ̀ èdè láti mú
 èrò afọ̀ júṣe kó lẹ̀ ṣeégba. Beaugrande àtí
 Dressler (1981, o. i. 115) nǐ:

*In a wider sense of term,
 intentionality designates all the
 ways in which text producers
 utilize texts to pursue and fulfil
 their intentions. ...Philosophers
 have argued that a text producer
 who "means something" by a text
 "intends the utterance" of the text
 "to produce some effect in an
 audience by means of the
 recognition of this intention".
 Artificial intelligence researchers
 are concerned with people's plans
 and goals in order "to better
 analyse the meanings of words
 whose subtlety lies in their
 intentions rather than in their
 physical manifestations"*

Lọ̀nà tó gbòòrò, èrò nǐi ṣe
 pẹ̀lú gbogbo ọ̀nà tí aṣafọ̀ ló
 láti mú kí èrò-ọkàn rẹ̀
 júṣe... Àwọn ọ̀mọ̀ràn tí
 fídí rẹ̀ múlẹ̀ pé, aṣafọ̀ tó "ní
 nnkàn lọkàn" pẹ̀lú afọ̀ nǐpà
 lóri "èrò iṣo" afọ̀ "láti pèsè

imọ̀lára lára àwọn
 ọ̀nǵwòran/olùgbó, nǐpà àkíyèsí
 èrò yìi." Àwọn olùwádíí
 gbájúmọ̀ èrò àwọn ènìyàn láti
 "Ṣàlàyé àwọn itumọ̀ ọ̀rọ̀ tó nǐ
 àjọpín èrò wọn yàtọ̀ sí
 ifarahàn àwọn ohun àfọjúrí."

Níðàkejì, Ṣíṣeégba nǐi ṣe pẹ̀lú ihà tí agbafọ̀ kó
 sí afọ̀ tàbí èrò aṣafọ̀. Bí idógba tàbí iṣewékú bá
 wà láàárín èrò aṣafọ̀ àtí ihà ikọ̀sira agbafọ̀, irú
 afọ̀ bẹ̀ẹ̀ jẹ́ Ṣíṣeégba nǐyàn; bí bẹ̀ẹ̀ kó, irú afọ̀ bẹ̀ẹ̀
 kò nǐi ṣeégba. Iṣẹ́ àjùmọ̀ṣe Beaugrande àtí
 Dressler (1981, o. i. 129-31) nǐ:

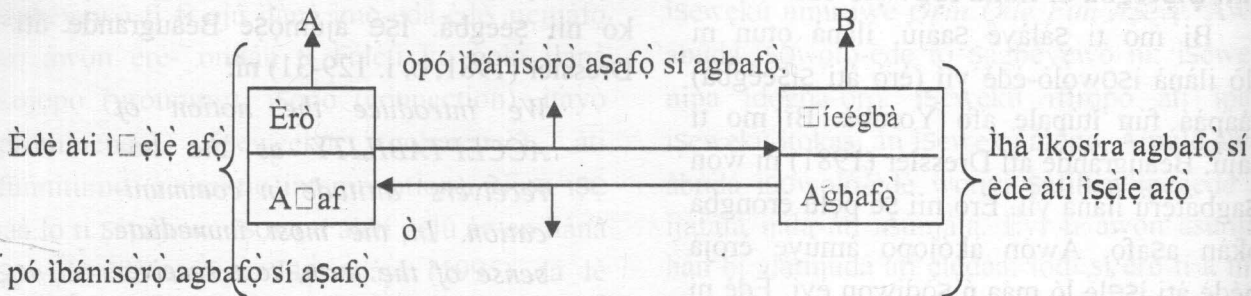
*We introduce the notion of
 ACCEPTABILITY as the text
 receivers' attitude in communi-
 cation. In the most immediate
 sense of the term, text receiver
 must ACCEPT a language
 configuration as a cohesive and
 coherent text capable of
 utilization. Like intentionality,
 acceptability includes a
 TOLERANCE range for such
 minor discontinuities or
 disturbances...In effect, "gram-
 maticality" becomes a partial
 determiner of acceptability in
 interaction with other factors.*

A ṣàfihan ilàṅà **ṢÍṢEÉGBÀ** bí
 ihà ikọ̀sira agbafọ̀ nínú
 ibánisọ̀rọ̀. Ohun tó bójúmu jùlọ̀
 nǐ pé, agbèkalẹ̀ iṣopọ̀ àtí
 iṣewékú èdè inú afọ̀ gbodọ̀ jẹ́
 GBÍGBÀ pẹ̀lú agbafọ̀. Bí èrò,
 Ṣíṣeégba jẹ́, níní IPAMÓRA
 pẹ̀lú àwọn idiwọ̀ àtí kùdiẹ-kùdiẹ
 ké-ké-ké tó lẹ̀ kó bá itèsiwájú...
 Nípa bẹ̀ẹ̀, "GÍRÁMÀ" jẹ́ apákan
 àmúyẹṣíṣeégba pẹ̀lú àjọṣepọ̀
 àwọn ohun àmúyẹ mǐràn.

Èrò Beaugrande àtí Dressler òkè yìi fihàn pé,
 imọ̀lára àtí ihà ikọ̀sira afọ̀ pẹ̀lú aṣafọ̀ nǐ
 síṣeégba ṣo mó jùlọ̀; èyí tí àmúlò èdè aṣafọ̀
 nínú afọ̀ jẹ́ ọ̀diwọn àmúyẹ́ tí kò ṣe é fọ́jú tìn-in-
 rín rárá. Àmọ́ sá. eéran lójú, bẹ̀ẹ̀ sì nǐ gbòdògi sì
 láàlà. àwọn àmúyẹ́ ajemédè tàbí girámà tí aṣafọ̀

ṣàmúlò nínú afò kí í ṣe “gbé-e-tán” fún ikẹṣe járí iṣeégbà afò.

Bí mo ti ṣàlàyé tẹlẹ̀ nínú iṣe iwádíí yìí, àwọn ilàṅà àmúyẹ ṣiṣeégbà afò miíràn jẹ mọ̀ iṣẹ̀lẹ̀- ihùwásí aṣafò. Èyí níí ṣe pẹ̀lú igbà iṣafò, ihùwásí aṣafò sí afò àti àwọn àmúyẹ miíràn. Bí àpẹẹrẹ, kí Mùṣùlúmí tó kírun, àwọn igbésẹ̀ wà tó gbọdọ̀ ti wáyé ṣaájú, bí i ṣiṣe àlùwálá, ibi idúró-sí kírun àti àwọn àwómọ-àmúyẹ miíràn.

Bó ṣe hàn nínú àwòrán òkè yìí, èrò níí ṣe pẹ̀lú aṣafò pẹ̀lú èdè àti iṣẹ̀lẹ̀ àmúlò inú afò, bó ṣe hàn ní A. Èyí jẹ àmúwolé afò, ifèrò ránṣẹ́ aṣafò sí agbafò. Siṣeégbà níí ṣe pẹ̀lú ìhà tí agbafò kọ sí èdè àti iṣẹ̀lẹ̀ afò tí aṣafò fí ránṣẹ́. Ìhà ikọ́sira yìí ní yóò júwe afò bí èyí tó ṣeégbà tàbí èyí tí kò ṣeégbà, bó ṣe hàn ní B. Èyí jẹ àmújádé, igbèsí iṣe tí aṣafò rán sí agbafò.

Ìtupalẹ̀ Àti Ìjiròrò Pẹ̀lú Àmúlò Ìlàṅà Èrò Àti Ṣiṣeégbà Nínú Ìwé *BaṢòrun Gáà*

Bí mo ti ṣàlàyé ṣaájú, èrò àti siṣeégbà so mọ̀

E jẹ ká ṣàfihàn èyí pẹ̀lú iṣafò isàlẹ̀ yìí tí mo ṣàyòlò láti inú iwé eré-onítàn *BaṢòrun Gáà*:

- (i) *Ìyá Ilé-Ori*: Kil'otàlélógún ajá le f'ẹkùn ṣe?
 Gáà l'òògùn, ó y'ájẹ
 Ó n'íkà ó jù 'baaka lẹ.
 B'ẹ 'ò rántí itàn ẹ ẹ 'ò má gbàgbé ọrò:
 Aiyé Lábísí l'a b'Obe l'a o mu ṣ'arólé
 Iba gbó, Iba p'Oba.
 A bá 'yàwó d'itẹ
 Pé k'ò le gbé nkan fun 'Ba jẹ
 Iba gbó-gbogbo ilé wọn n'Iba run.
 Ẹnyin l'eyin 'ò sì mọ
 Pé ikòkò àgbò nílá mbe
 L'ẹkùlé Gáà BṢòrun
 B'ọrò bá d'ijà, b'ọrò bá dọtẹ
 Bí Gáà bá k'owó b'agbo sòlò
 T'ó k'owó b'agbo sòlò
 B'ó bá gbé 'ya-odó kalẹ t'ó jẹ mérin
 B'Íba bá yipo tán-Iba a máa d'erin

Èdè irun tí wà lóṭò, Ṣùgbọ́n kí irun tó gbà (Ṣiṣeégbà), ó ní àwọn àmúyẹ tí Mùṣùlúmí gbọdọ̀ tẹlẹ̀ kó tó gbé irun ró. Bó ti wà ní líkí, náà ló wà ní gbànjá. Bí àpẹẹrẹ, kí apofò tó pofò tí yóò fore (Ṣeégbà), ó ní àwọn ilàṅà à-á-tẹlẹ̀ fún apofò. Irú ilàṅà wònyí, tó níí ṣe pẹ̀lú ajemédè àti ajemóṣẹ̀lẹ̀ ní iṣe yìí yóò ṣàmúlò ní ìjiròrò àti itupalẹ̀. Ìlàṅà èrò àti Ṣiṣeégbà ní mo júwe pẹ̀lú àwòrán isàlẹ̀ yìí:

iṣẹ̀lẹ̀: aṣafò àti àmúyẹ aṣafò láti ṣafò, àti èdè tí aṣafò lò láti fèrò ọkàn rẹ ránṣẹ́ bání sọrò.

'Èta-òkò' tàbí 'ààrò-mẹta' tí kii dọbẹ̀ nù ní àmúyẹ odiwọn iṣe-onà aláwómọ-lítirésọ jẹ: akópa, kókó tàbí iṣẹ̀lẹ̀ àti èdè. Kò ṣeé ṣe láti Ṣègbéléwọn tàbí Ṣàpẹjúwe afò láíṣe àwómọ akópa àti kókó-ọrò tí afò dá lé lóri; kódà, akópa àti kókó-ọrò yóò nípa lóri èdè àmúlò àti àmúyẹ afò lápapọ̀ (Òkẹwándé, 2015b, o. i. 1).

B'erin bá gbìjà tán-ìpá 'ò k'Ọ̀ṣọ̀run...

Kín wá l'á rí f'Ìba Ẹ. k'ẹẹ wi fún mi? (o. i. 83)

(ii) Gáà:

Hùn-ù -ùn.....

Nkan mbẹ, wá wò ó

Wò ó, Gbági! w'òkánkán nnì

Wo gbogbo àwon tí nwọn péjọ

Tí nwọn nditẹ̀ mi laarin ilú

Mo ti rí wọn.

Gági:

K'ára ó le,

Èmi 'ò ri nkankan.

Gáà:

O 'ò leè rí nkankan (o. i. 95-6).

(iii) Babaláwo gbé ikòkò àgbò kalẹ̀, ó jáde lọ. Gáà rákòrò dúró lóri orùnkún mọ̀ ẹgbẹ̀ ikòkò náà, ó ń pọ̀fọ̀: (o. i. 132)

Gáà:

Láworiwojiwo! Láworiwojiwo!

Láworiwojiwo!

Ènyin Ìyàmi Ọ̀ṣòròngà!

Apanimáwàágún!

Olókikí Ọ̀ru!

Mò pè nyín, ẹ̀ jẹ̀ mi

Ènyin l'ẹ̀ Ẹ̀gun f'Álára!

Ènyin l'ẹ̀ tùmọ̀ ọ̀tẹ̀ f'Ájẹrò

Laworiwojiwo.....! (o.i. 132).

(iv) Iná Ẹ̀ láti inú ikòkò, lakoko yi ni àwon obinrin méjì wọ̀ lẹ̀ tí nwọ̀ wọ̀ a Ẹ̀ tí ó ba 'ni l'ẹ̀rù. (o. i. 133)

(v) Àwon àjẹ: Gáà! Gáà! Gáà!

Gbohùngbohùn: Gáà! Gáà! Gáà!

Àwon àjẹ: Àwà àjẹ aiyé padà lẹ̀hìn rẹ̀!

Gbohùngbohùn: Àjẹ aiyé padà lẹ̀hìn rẹ̀!

(Gáà bèrù jẹ̀jẹ̀ ó d'ọ̀jú bo 'lẹ̀)

Àwon àjẹ: Àjẹ ọ̀run padà lẹ̀hìn rẹ̀!

Gbohùngbohùn: Àjẹ ọ̀run padà lẹ̀hìn rẹ̀!

Àjẹ 1 Àwà ọ̀pápára!

Àwà ọ̀kan-hi-hi!

Àwà afọkànnàmu!

Àwà afọkànnàmu

Àwà onijàòru!

Àwà atẹ̀hìnkùlẹ̀-fò-gija-wọ̀-yàrà

A fàì fún 'ni l'ádiẹ̀ sìn

A sì gbẹ̀ran pajẹ̀ lówọ̀ ẹ̀ni

Àwà Ìyàmi Ọ̀ṣòròngà

Afẹ̀fẹ̀ giẹ̀giẹ̀ tí í dari oko láálo láálo

Yẹ̀yẹ̀rúgbó Ẹ̀'orí mọ̀ú mọ̀lẹ̀ú!

Àwà olóńginní ọ̀ru

Àwà al'òmil'ámù a f'ẹ̀jẹ̀ wẹ̀

A padà lẹ̀hìn Gáà!

Gbohùngbohùn: Àwà àjẹ padà lẹ̀hìn Gáà! (o.i. 133)

(vi) *Babaláwo súnmo idí odó o yi i s'ibiti Gáà wà, ó sì gbìyànjú láti gbé Gáà sórí rẹ. Lákoko yi ni ogun Oba, èyìni Oba, Oya'abi, Alápinni àti Kúdefù lé ogun Oṣṣun wọ'lẹ: Òbẹ, Oláyìtòtán, Gbági àti Oníràrà... (o. i. 134).*

(vii) *Adégoólú: Gáà, dide! ibèrù dópín lóni.*

Gáà: Olúwa mi, mo d'ẹrú rẹ

Alápinni: Dide! Idà Oba jẹ ọ!

Oyá'abi: Dide (o. i. 135)

(viii) *Nwọn fi agbára fa ẹwù rẹ sókè láti gbé e dide, nígbàti ó Ṣubú ni nwọn tó mọ pé ó ti yarọ... (o. i. 135).*

(ix) *Gáà: Kábiyèsí, ng ó sìn!*

Ng 'ò l'òrìṣà mii tí ng ó sìn l'aafin

Af'ori Oba!

(x) *Adégoólú: Ẹnyin iyá, ẹ kú wíwà lẹhin oba*

Njẹ lat'òní lọ

Àt'oba àt'iyá

Oòyà kò ní í le yàwá sọtò láíláí (Aṣẹ) (o. i. 139).

Burè ipín-afò (i), Ṣàpẹjúwe agbára tí Gáà ní. Kì í ṣe èniyàn lásán. Kò sí ọrọ tójú rẹ kò tó, tí ẹnu rẹ kò sí gbà ní sàà Oba Adébíṣí Adégoólú bí Aláàfin nílẹ Ọyọ. Ó ti di ẹni tó mulẹ pẹlú àwọn ẹmí-àirí. Òun gan an ti ya Àjẹ, Abetíí-lu-kára-bí ajere ni. Kò sí ọrọ tí wọn lè sọ lẹyin rẹ tí kò ní gbọ, tí kò ní mọ; Ṣé etí oba nílẹ, etí oba lóko, èniyàn ni njẹ bẹẹ; bẹẹ ni a rí ohun àmúṣagbára tí Gáà n ló: ikòkò àgbo àti iyá-odó mērin. Bí ó bá ti yípo rẹ, kò sí ẹranko tàbí ohun tí kò lè paradà sí.

Burè ipín-afò (ii), Ṣàfihàn Gáà bí ẹni tó wejú. Inú ilẹ ni yóò wà tí yóò fi máà wo gbogbo àwọn tó n sọrọ rẹ lẹyin tàbí tí wọn n gbé ẹ lẹṣẹ. Ní burè ipín-afò (iii) ni a ti rí ọkan lára ohun àmúṣagbára ọrọ-ẹnu- ọfọ tí Yorùbá máa n ló láti mú èrò ọkàn wọn júṣe.

The use of Ọfọ (incantation) is an exploration into the third dimensional reality of the world in which primordial events are alluded to in order to re-enact an event which was primordially affected. Thus the past and the present are married together by special use of oratorically applied knowledge. It is like applying a tested true

principle of science and effecting the same result year in year out.

Ìlò Ọfọ jẹ irin-àjò sí ipẹle ayé kẹta, èyí tó ní ṣe pẹlú iṣẹlẹ ipilẹ láti ṣe àmúṣe. Ẹsopọ àwọn ohun tó ti kojá máa n wáyé pẹlú ohun lóṣṣọ pẹlú imọ ohun pípẹ. Èyí dàbí ilanà dán- an-wò sáyẹnsì tí a n yípo lóṣṣọdún (Ilésanmí 2004, o.i. 38-9).

Gáà ti ọfọ bonu láti ní gbólóhùn pẹlú àwọn ẹmí-àirí. Ọfọ máyẹ, bíítirí àti kí-i-bà-á-ti ni ọfọ àwíṣe jẹ, Ṣùgbọn, èyí lè má rí bẹẹ bí èrò tó wà nídíí afò àti aṣafò bá yingẹ (bí a ó ti Ṣàfihàn rẹ lábẹ burè ipín-afò miiran). Ọfọ ni Gáà bèrẹ sí i pẹ, bó ṣe hàn lókè iṣe iwádíí yíi.

Àbájádé ọfọ tí Gáà pè ló wáyé ní burè ipín-afò (iv-v). Iná Ṣé yọ nínú ikòkò àgbo (tí a n júwe ní burè ipín-afò (i)). Níbí, a ó Ṣàkíyèsí pẹ, èrò Gáà kò-ṣe-é-gbà; nítorí ó ti tasẹ-àgèrẹ sí àmúyẹ ilanà agbafò (àwọn ẹmí-àirí- Àjẹ). Nílé Áfiríkà, tí Nàìjíríà àti ẹyà Yorùbá jẹ pàtàkì, ibágbépọ àwọn ẹmí àirí àti ipa wọn kò ṣe ẹ fowọ rọ sẹyin rará, kódà, tó fi mó àwọn oyún inú tó máa dipò àwùjọ mú lẹyin ọl. Ejizá (2007, o. i. 9) wòye pé:

For traditional Africans, community is much more than simply a social grouping of people bound together by reasons of natural origin and/or deep common interests' values. It is both a society as well as unity of visible and invisible worlds; the world of the physically living on one hand, and the world of the ancestors, divinities and souls of children yet to be born to individual kin-groups in a wider sense...The invisible members, especially ancestors and spiritual beings are powerful and by far superior to human beings. Their reality and presence in the community are duly acknowledged and honoured among various traditional groups. Neglect could spell disaster for human beings and the community

Nílẹ̀ Áfíríkà, àwùjọ kọjá àkóríjọpọ̀ èniyàn lásán tí wọn ní ibátan isẹ́dà àti èrò kan náà papọ̀. Àwùjọ jẹ́ isọkan ayé àfojúrí àti àifojúrí; ayé àfojúrí lapa kan, àti ayé àwọn òkú-òrun, irúnmolẹ̀ àti ẹmí àwọn ọmọ tí wọn tan mó àwùjọ tí a ọ́ tí í bí. Àwọn ayé àìrí, pàápàá, àwọn òkú-òrun àti ẹmí àìrí lágbara, bẹ́ẹ̀ ní wọn ju èniyàn lọ ní gbogbo ọ̀nà. Àwùjọ sì máa ń rí ipa wọn lówùjọ. Ifojú-tín-in-rín tàbí àikási wọn lè ẹ́ ẹ́ àkóbá ńlá-ńlá fọmọniyàn àti àwùjọ lapaọ̀.

Awo nií gbáwo nígbòwọ̀ ní ọ̀rọ̀ àwùjọ nílẹ̀ Adúláwọ̀ àti ní pàtàkì, ní àwùjọ Yorùbá. Awo Gáà tẹ, awo rẹ̀ ya, nítorí ó tàpá sófin àwùjọ Yorùbá. Ẹ́ájú ígbà yí, bí ígbà ẹ́kẹ̀ tíí fowọ̀ tí ilẹ̀ ní àwọn ẹmí-àìrí, tó fí dọ́rì àwọn òkú-òrun dúró tí Gáà gbá gbá gbá bí Ọ̀rìṣà-oko. Ìṣọ́lá (1991, o. i. 36) Ẹ́áfihàn èyí nípa Gáà pé:

At the beginning, he seems to enjoy the supports even of the ancestors because he ordered the masquerade Jẹnjù to execute Majeógbé. The voice, that, always comes from behind the stage (p. 5) to say "A lo o fọ ọ re"

Ní ibèrè-pẹ̀pẹ̀, ó dàbí ẹ̀ni pé ó rí àtílẹ̀yìn àwọn òkú-òrun nítorí ó pàṣẹ́ fún Jẹnjù láti yẹjú Majeógbé. Ohùn tó ń jáde láti ẹ̀yìn itàgẹ̀ (o. i. 5) ní pé "A lo o fọ ọ re"

Ní burè ipín-afọ̀ (vi-viii) ní omi tí tẹ̀yìnwògbín fún Gáà. Gáà di àkùkọ̀ tí ọ́ lẹ̀ ẹ̀ kọ. Gáà di ẹ̀dun arinlẹ̀. Ohùn tó fá ẹ̀yí kò ẹ́ lẹ̀yìn àiṣeégbà afọ̀ rẹ̀ sí agbafọ̀. Ní burè ipín-afọ̀ (ix-x) ní a tí rí iyanjú afọ̀ (text resolution). Nígbà tó jẹ́ pé, "Drama is essentially the development and resolution of conflicts." Èyí tó tùmọ̀ sí pé, "idàgbàsókè àti iyanjú-aawọ̀ ní eré-oníṣe jẹ́" (DiYanni 1990, o. i. 871). Ọ̀pin dé bá ibèrù-bojo Gáà, ẹ̀ni tó tí sọra rẹ̀ di àrísá-iná, àkò-tagìrì-ẹ̀jò sí tọ̀ba-tijòyè àti tẹ̀rú-tomọ̀ lórún nílẹ̀. Ọ̀yọ̀ lásìkò Aláàfin Adégoólú Adébisí.

Lónà miiran, burè afọ̀ (x) Ẹ́áfihàn afọ̀ tó lérò àti Ẹ́iṣeégbà. Ó hàn dájú pé, Aláàfin Adégoólú náà tí sá gbàmi-gbàmi nípasẹ̀ Ọ̀yá'abi, Alápinni, Jàbàtá tíí Ẹ́lórí ogun Ọ̀yọ̀ tí a mó sí Ààrẹ̀Ọ̀nà Kakannfò, ijòyè Ọ̀yọ̀, tolórí-tẹ̀lẹ̀mù àti tẹ̀rú-tomọ̀, tó fí mó ifowosowopọ̀ àwọn ẹmí-àìrí (Àjẹ: Iyami/Iyá). Afọ̀ yí jẹ́ afọ̀ ẹ̀rọ-ẹ́-ẹ́-ẹ́ Kowée. Àtílẹ̀yìn àwọn àjẹ́ ló mú ilẹ̀ Ọ̀yọ̀ lapaọ̀ rẹ̀yìn Gáà. A ó Ẹ́àkíyèsí pé, bí Gáà tí kẹ̀ mọgbà lọ bá àwọn àjẹ́, bẹ́ẹ̀ náà ní Ọ̀ba. ilú àti ilẹ̀ Ọ̀yọ̀ náà kẹ̀gbe gbàmi-gbàmi lọ bá àwọn àjẹ́ bákan náà. Àmọ́ sá, ẹ̀jọ́ láá bógun ún rò, afọ̀ Gáà kò ní èrò, kò rẹ́jọ̀ rò, afọ̀ rẹ̀ kò Ẹ́eégbà. Gáà tí gbàgbé pé, Ọ̀rìṣà lọba, aṣojú àwọn ẹmí-àìrí sì lọba. Ọ̀ba aláṣẹ̀, ẹ̀kejì Ọ̀rìṣà. Ọ̀kẹ́tẹ̀ tí bóru mó Gáà lówọ̀ tán kó tó túúbá pé, ọ̀un ọ́ lórìṣà miiran tí ọ̀un ó sín bí ọ́ Ẹ́ọ̀ba. Nínú ètò isàkóso isẹ̀lú Yorùbá, tọ̀ba-làṣẹ̀ ní ipilẹ̀ tó sinmi lé lórí. "At the core of administration in traditional Yorùbá society is the institution of Qbaship." Èyí tó tùmọ̀ sí pé "ipò Ọ̀ba ló jẹ́ ipẹ̀kun isàkóso ní àwùjọ ọ̀ṣẹ̀lú ibilẹ̀ Yorùbá"

(Ìṣòlá 1991, o. i. 29). Ohun tó hàn gbangba ni pé, afọ tí kò lèrò nínú, kò lè ṣe é gbà. Èrò Gáà nínú afọ òkè yìi kò bá ilàṅà igbàgbọ̀ àti àṣà Yorùbá mu, èyí mú kí afọ̀ jẹ̀ àiṣeégbà. Ilò ọfọ̀ tó ti n jẹ̀ bí i idán, wá di òfúútù-fẹ̀tẹ̀, àti èyí tó mú ijìyà tó nìpọ̀n bá Gáà. Àpẹ̀rẹ̀ yìi jẹ̀ èrò àti síṣeégbà ajẹmọ̀ṣẹ̀lẹ̀ àti ilàṅà.

Ọ̀nà miiran tí èrò àti síṣeégbà máa n gbà jẹyọ̀ nínú afọ̀ ni nípa gírámà, níwọ̀n igbà tó jẹ̀ pé èdè ni èròjà ibánisọ̀rọ̀ láti ṣàgbékalẹ̀ iṣẹ̀lẹ̀. Iyípo tàbí iyísódì èrò lè ṣokùnfà itumọ̀ òdì nínú ilàṅà iṣọfọ̀; nípa bẹ̀ẹ̀ tí afọ̀ kò ní ṣeégbà. Níwọ̀n igbà tí ọ̀pọ̀ èrò bá ti ta itumọ̀ lókìtì; ètẹ̀ afọ̀ yóò yẹbá kúrò ní àfojúsùn, nítorí amójúfò iyẹbá èrò afọ̀ àti aṣafọ̀. Bí àpẹ̀rẹ̀ ilò Àgbònyín dípò Àgbònrín nínú iwé eré onítan *Basọrun Gáà* pẹ̀lú iṣọfọ̀ isàlẹ̀ yìi:

Babaláwo: Ohun tí mo ti wí tẹ̀lẹ̀ náà ni
Baba, Àgbònrín t'a ó fẹ̀jẹ̀ rẹ̀ p'òògùn
Ohun ni yíó jẹ̀ bí ètùtù
Lórí aájò awo kọ̀ọ̀kan t'a bá
dárúko (Fálétí, o. i. 96)

Bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé, èrò iṣafọ̀ babaláwo ni pé, Àgbònrín nifá bèèrè fún, fún irúbo, síbẹ̀, Gáà ṣe àtápò àti italókìtì itumọ̀ rẹ̀ sí Àgbònyín. A ó ṣàkíyèsí pé, iró kónsónàntì /r/ àti /y/ nìrò apààlà tó ṣàdínkù itumọ̀ láàárín ọ̀rọ̀ méjèèjì. E jẹ̀ ká yìrì iṣọfọ̀ láàárín Gáà àti babaláwo wò:

Gáà: Àgbònrín, Àgbònrín
Háá.....? Babaláwo Babaláwo
Babaláwo sùré wọ̀lẹ̀
Babaláwo wọ̀lẹ̀. A ti r'ẹran

Babaláwo: Ọ̀un dà?
Gáà: Àgbònrín nu-un...
Babaláwo: Ènia kọ̀
Gáà: Ṣé Àgbònrín l'ò pé é? ...
Gáà: Gbée, kóo lọ̀ í ló ó...
(Fálétí, o. i. 98 - 9)

Ijọra nípa pípẹ̀ àwọ̀n iró ohùn orí orúkọ̀ méjèèjì yìi- Àgbònrín àti Àgbònyín. Ló ṣokùnfà iyísódì èrò. Èrò Ifá nípàsẹ̀ babaláwo ni ipèsẹ̀ ẹranko tó n jẹ̀ Àgbònrín. Èrò afọ̀ òkè yìi kò ṣeégbà nítorí pé. Iyí-èrò-po, èyí tó ta itumọ̀ lókìtì tí wáyé. Èyí ló sì fàá tí ẹ̀bọ̀ ọ̀ fí fín, tí ètùtù tí a fí Àgbònyín ṣe dípò Àgbònrín kò fí gbà. Láti lè rẹ̀bùrú iyípo èrò ajẹmọ̀-gírámà bá yìi, àbá àwọ̀n onímọ̀ ni láti

yàgò fún ilò ọ̀rọ̀ tó lè yí èrò iṣafọ̀ po, kí afọ̀ lè jẹ̀ itẹ̀wọ̀gbà. Bí àpẹ̀rẹ̀, ilò itumọ̀ ọ̀lówọ̀ kan náà pẹ̀lú Àgbònrín nínú afọ̀ òkè yìi lè ṣàmúlò Ìgalà. Èyí tí iró rẹ̀ yóò takété sí ilò orúkọ̀ onípọ̀nna, tó lè yorí sí èrò tó lòdì sí ètẹ̀ iṣafọ̀. Irú iṣàmúlò ọ̀rọ̀ orúkọ̀ tí àfipẹ̀ wọ̀n ní itumọ̀ méjì tàbí mẹ́ta ni iṣẹ̀ Òkẹwándé (2015a, o. i. 9) júwe bí ọ̀rọ̀ orúkọ̀ atọ̀ka ajẹmọ̀tumọ̀ ifonká-aṣẹyàtò iṣewékú nínú afọ̀. Òkẹwándé tọ̀ka sí àwọ̀n àpẹ̀rẹ̀ bí i “Olónginní/Múṣù àti Ológbò, Ewú àti Òkétẹ̀, Ewújù àti Ọ̀yà, Ètá àti Múṣù-igbó, Itú àti Òbúkọ̀ kọ̀, Ahun àti Ijápá, Èrè àti Èjòlá, Ìgalà àti Àgbònrín.” Ibi àyè ijẹyọ̀ àti ọ̀gangan ipò irú ijẹyọ̀ èdè àti iṣẹ̀lẹ̀ bẹ̀ẹ̀ nínú àṣà ni yóò mú iṣewékú bá àmúlò bẹ̀ẹ̀ nínú afọ̀. Bí iṣewékú bá ti wá nípa irú àmúlò èdè tàbí iṣẹ̀lẹ̀ bẹ̀ẹ̀, èrò rẹ̀ yóò jọ̀, yóò sì ṣeégbà.

Ohun tí à n sọ̀ ni pé, bí ó bá ṣe Ìgalà ni babaláwo ló nínú iṣafọ̀ òkè yìi ni, Gáà kò ní nì ànfààní láti yí èrò Ifá po, èyí tí kò mú kí afọ̀ jẹ̀ itẹ̀wọ̀gbà- itumọ̀ òdì. Èyí yóò ṣẹ̀ránwọ̀ láti yẹra fún ijọra iró àti ohùn, bó ṣe hàn láàárín “Àgbònrín” àti “Àgbònyín” nínú àpẹ̀rẹ̀ òkè yìi. Èyí sì fihàn pé, ẹ̀kọ̀ wá nínú àmúlò èdè fún aṣafọ̀ tí èrò afọ̀ yóò fí ṣeégbà, níwọ̀n igbà tó jẹ̀ pé, ó lè ṣàkóbá nlá-nlá fún itumọ̀, tí i ṣe eegun èyìn ifúnnítumọ̀ afọ̀ (Òkẹwándé 2015). Beaugrande àti Dressler (1981, o. i. 121) dàbàá pé, lára ọ̀nà tí a lè gbà mú èrò-ọkàn aṣafọ̀ papọ̀ mọ̀ ti agbafọ̀ ní láti pinwọ̀ tàbí rẹ̀bùrú iyí-èrò-po nínú afọ̀. Èyí sì lè ṣe é ṣe pẹ̀lú síṣe àmúlò ọ̀rọ̀ tí kò mú itumọ̀ pọ̀nna dání nínú afọ̀ (bí mo ti sọ̀ṣaájú). Wọ̀n ní:

“avoid ambiguity.” Although many natural language expressions could have different senses under different conditions, ambiguity obtains only when it cannot be decided which sense is actually intended.

“yẹra fún pọ̀nna.” Bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé púpọ̀ àwọ̀n iṣọ̀ ajẹmédè iṣẹ́dà ló ní ọ̀yẹ̀ ọ̀tọ̀ láwọ̀n ipò ọ̀tọ̀, pọ̀nna máa n wáyé nígbà tí a kò lè sọ̀ ní patò ọ̀yẹ̀ tí a ní lókàn.

Beaugrande àti Dressler tẹnu mọ ọn pé, aṣafọ gbodọ rí i dájú pé, gbogbo ọkàn rẹ papọ àti dógba pẹlú èrò rẹ, “be such that the intentions you have for what you say are plainly served.” Èyí tùmọ sí pé, a “gbodọ rí i pé, àwọn èrò tó wà nidií iṣafọ júṣe dájúdájú” (o. i. 121).

Àgbálogbábọ

Ìṣe iwádii yíi ti gbidánwò àti ṣàgbéyèwò loriṣii ọ̀nà, iṣowólò-èdè pẹlú àmúlò ilà̀nà imọ̀ èdà-èdè ajemáfò èrò àti iṣeégba, tí Beaugrande àti Dressler (1981) gbé kalẹ̀. Ó hàn kedere pé,

kèrémí kọ̀ ni àwọn àmúyẹ iṣowólò-èdè tó rọ̀ mọ̀ ikésejári afọ̀ láti mú kí èrò aṣafọ̀ júṣe lódò agbafọ̀. Àmúlò àmúyẹ ikésejári afọ̀ láti mú kí èrò idí afọ̀ seégba tàbí bẹ̀ kọ̀ pín sí ọ̀nà meji pàtàkì: èrò àti iṣeégba ajemọ̀ iṣelẹ̀ tàbí ilà̀nà àti èrò àti iṣeégba ajemọ̀ girámà bí iṣe iwádii yíi ti ṣàfihàn rẹ̀. Kí í ṣe pé àwọn ilà̀nà èdè àti ilà̀nà iṣelẹ̀ itupalẹ̀ iṣe yíi ṣe pàtàkì nínú afọ̀ àti iṣafọ̀ àwùjọ̀ nikan; Ṣùgbọ̀n, láí sí àmúlò èrò àti iṣeégba wọn lónà tó tọ̀, tó sì yẹ (bí a tí tọ̀ka sí i nínú iṣe yíi), èrò iṣafọ̀ kò lè kẹ̀sẹ̀ járí rárá.

Ìwé Ìtókasi

Àjàyí, Y. A. (1995). *QFỌ̀: (The Yorùbá incantation): A Textlinguistic Analysis*. A Ph.D Thesis submitted to the Department of Linguistics And Nigerian Languages, University of Ilorin, Ilorin.

----- (1992/2012). “The stylistic significant of focus construction in the ọ̀fọ̀ Corpus.” Nínú A. Lawal (Olóòtú.) *Stylistics in theory and practice*. (o. i. 184-194). Ilorin: Applied Linguistics Study Group

Awóyalé, Y. (1991). “Ìfojú Ìmọ̀-èdà-èdè-ajemáfò wo itupalẹ̀ iṣe litérẹ̀ṣọ̀.” Nínú S. Ajéwólé (Olóòtú.) (o. i. 3-5 àti 32-36). *Láderin: Ìwé àtigbàdégba egbe akẹ̀kọ̀ọ̀ ijìnlẹ̀ Yorùbá ti Yunifásitì Ilorì, Ilorin: Oyes Modern Printers*.

Babalolá, A. (1973). *Orin Ode Fùn Àṣeye*. Lagos: Macmillan Nigeria Publishers Limited.

Bámiṣilẹ̀, R. (1991). “A Stylistic Study of Adébáyọ̀ Fálétí’s Plays.” A Ph.D Thesis submitted to the Department of Linguistics And Nigerian Languages, University of Ilorin, Ilorin.

Beaugrande, de R. àti Dressler, W. U. (1981). *Introduction to Text Linguistics*. New York: Longman Publishers.

Callow, K. (1974). *Discourse Considerations in Translating the Word of God*. Grand Rapids: Zond Gran Publishing House.

DiYanni, R. (1990). *Literature: Reading Fiction, Poetry, Drama and the Essay* (Second Edition). New York: McGraw-Hill Publishing Company.

Ejizu, C. (2007). *African Traditional Religions and the Promotion of Community Living in Africa*.

<http://www.afrikaworld.ne/afre/community.htm>.

Ekkeh, A. àti Wolff, N. (2000). “Language and Society.” Nínú H. Bernd àti N. Darak (Olóòtú) *African Languages: An Introduction*. (o. i. 298-347). London: Cambridge University Press.

Fálétí, A. (1972). *Baṣòrun Gáà. Ìbàdàn: Oníḃon-Òjé Press*.

Ilésanmí, T. M. (2004). *Yorùbá Orature and Literature: A cultural Analysis*. Ilé-Ifẹ̀: University Press.

Ìṣọ̀lá, A. (1991). *Research in Yorùbá Language and Literature*. 1(1): 29-37. Ìbàdàn: Yorùbá

Ládélé T., Mustapha Oyèbámijí, Awórindé, I., Oyèrindé Oyèdèmi and Oládèpò Olátúnḃosún.

Òkẹwándé, O. T. (2010). “Ìfojú Ìmọ̀ iṣowólò-Èdè Ṣe Itupalẹ̀ Ìwé Orin Ode Fùn Àṣeye Tí Adébóyè Babalolá Kọ̀.” *Ìṣe Àpilẹ̀kọ̀*

fún oyè M. A. ní Department of Linguistics and Nigerian Languages, Èkiti State University Adó-Èkiti.

----- (2014a). "Àgbéyèwò ètè ìṣewékú nínú iwé *Orin Ode Fún Àṣeyé*."

Nínú A. Abdussalam, L. Adéyemí, H. Adéòṣun & B. Arókoyò (Àwọn Olótúú.) *Bringing our cultures home*. (o. i. 99-113). Festschrift for Bádé Àjàyí at 70. Ilorin: Department of Linguistics and Nigerian Languages, University of Ilorin, Ilorin.

----- (2014b). "Ìtayọ Gégé bí Ilàṅà Ìṣowólò-èdè Nínú Iwé *Orin Ode Fún Àṣeyé Tí Adébóyè Babalolá Kọ*" Nínú A. Abdussalam (ed). *Ilorin Journal of Linguistics, Literature and Culture*. (o. i. 144-170). Ilorin: Department of Linguistics and Nigerian Languages, University of Ilorin, Ilorin.

----- (2015a). "Ìtòpinpin Atóka Ìṣewékú Ajemótumò Alópò Nínú Àṣàyàn Afò

Yorùbá." Nínú D. Medubi (Olóótú) *LÁÀNGBÀSÀ. Jónà Iṣe Akadà ní èdè Yorùbá*. (o. i. 1-20). Lagos: Department of Linguistics and Asian Studies, University of Lagos.

----- (2015b). "Odiwòn Itayọ bí Fónrán Ìṣowólò-èdè nínú Iwé *Orin Ode Fún Àṣeyé Tí Adébóyè Babalolá kọ*." Nínú D. Medubi (Olóótú) *LÁÀNGBÀSÀ. Jónà Iṣe Akadà ní èdè Yorùbá*. (o. i. 102-119). Lagos: Department of Linguistics and Asian Studies, University of Lagos.

----- (2015c). "Ìtòpinpin Ìfúnítumò bí Ilàṅà Ìṣowólò-èdè Nínú Iwé *Orin Ode Fún Àṣeyé Tí Adébóyè Babalolá Kọ*" Nínú A. Abdussalam (ed). *Ilorin Journal of Linguistics, Literature and Culture*. (o. i. 184-205). Ilorin: Department of Linguistics and Nigerian Languages, University of Ilorin, Ilorin.